

Debata 3: Przyszłość regionów samorządowych w Polsce – zagajenie do dyskusji

Autor: Prof. Paweł Swianiewicz

Województwa samorządowe w swej obecnej postaci powstały w wyniku reformy wprowadzonej pod koniec 1998 roku. Początkowo ich pozycja finansowa i kompetencyjna była stosunkowo słaba. Pozbawione znaczących dochodów własnych, dysponujące niewielkim budżetem nie mogły w znaczący sposób wpływać na kierunki strategicznego rozwoju regionów, co miało być ich podstawowym zadaniem według zamierzeń twórców drugiego etapu reformy samorządowej.

Sytuacja zmieniła się znacząco w momencie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, a właściwie już w momencie uzyskania dostępu do znaczących funduszy przedakcesyjnych (m.in. PHARE i SAPARD) na kilka lat przed formalną akcesją. W odróżnieniu od innych nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej, w Polsce samorządom regionalnym powierzono bardzo istotną rolę w absorpcji środków z funduszy strukturalnych. Początkowo ta rola była jeszcze stosunkowo niewielka.

W latach 2004-2006 realizowany był jeden Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, w którym rola samorządów wojewódzkich była ograniczona (choć i tak znacząca). Ale od 2006 r. udało się doprowadzić do stworzenia odrębnych Regionalnych Programów Operacyjnych, w przypadku których samorządy regionalne miały znaczącą swobodę tak w zakresie przygotowania jak i realizacji. Przyczyniło się to nie tylko do radykalnego zwiększenia finansowych możliwości realizacji strategii rozwojowych, ale także do wzmocnienia politycznej pozycji samorządów wojewódzkich w stosunku do samorządów powiatowych i gminnych, a także administracji szczebla centralnego.

Środki z funduszy strukturalnych pomogły także wydatnie w realizacji zadań własnych województw, związanych w szczególności z regionalnym transportem kolejowym, organizacją służby zdrowia czy utrzymaniem wielu ważnych placówek kultury.

Ten dotychczasowy model funkcjonowania samorządów wojewódzkich wymaga jednak powtórnego przemyślenia i przebudowania tak by odpowiadał na wyzwania przyszłości, a także na zachodzące w ostatnich latach zmiany. W latach 2015-2023 możliwości działania samorządów w niektórych sferach zostały ograniczone, czego najlepszym przykładem może być odebranie kontroli nad Wojewódzkimi Funduszami Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Ale na dłuższą metę owaźniejszym wyzwaniem będą zmiany w zakresie funduszy strukturalnych. Na zmiany te będzie wpływać kilka czynników.

Po pierwsze, Polska (i poszczególne jej regiony) jest krajem coraz zamożniejszym i z tego względu dostęp do funduszy strukturalnych w następnych latach będzie ograniczony. Po drugie, spodziewana jest zmiana priorytetów w zakresie struktury budżetu Unii Europejskiej. Więcej środków będzie przeznaczanych m.in. na politykę obronną, co może mieć odbicie w mniejszym strumieniu finansowania polityki regionalnej. Po trzecie, zarówno w kraju jak i z Brukseli dochodzą sygnały sugerujące, że przyszła polityka regionalna może być w większym stopniu scentralizowana, co zmniejszy rolę samorządów w jej planowaniu i realizacji.

Wszystko to prowokuje do postawienia pytania: co dalej? Quo vadis samorządzie wojewódzki? Zadania stojące przed samorządem regionalnym wymagają ponownego przemyślenia i zdefiniowania. Jakie są nowe zadania na których województwa powinny się skoncentrować? Przykładowo, czy po względnym sukcesie w zakresie rozwoju regionalnej komunikacji kolejowej (przynajmniej w niektórych województwach) pora jest może na poważniejsze zajęcie się problemem wykluczenia komunikacyjnego poprzez naprawę transportu autobusowego?

A może są inne zadania, koncentracja na których pozwoli samorządom wojewódzkim zachować kluczową rolę w systemie administracyjnym i politycznym kraju? Czy i w jaki sposób możliwe będzie utrzymanie (a może nawet wzmocnienie) roli województw w strategicznym planowaniu rozwoju regionalnego? Czy dotychczasowa formuła organizacji, finansowania i zakresu kompetencji odpowiada tym potrzebom? Czy pożądane są decyzje polityczne w zasadniczy sposób wzmacniające strukturalną pozycję samorządów regionalnych?^[1]

Takiej refleksji ma być poświęcona Trzecia Debata Samorządowa Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego. W jej ramach chcemy zorganizować dwa panele. W pierwszym wezmą udział eksperci, specjalizujący się w zagadnieniach rozwoju regionalnego. Do drugiego zaprosimy praktyków związanych z funkcjonowaniem samorządu wojewódzkiego.

^[1] Przykładem takiej refleksji może być głośna, według niektórych kontrowersyjna, ale niewątpliwie skłaniająca do refleksji książka *Umówmy się na Polskę* (praca zbiorowa pod red. M. Kisilowskiego i A. Wojciuk, Znak, 2023).